

НОДАВЛАТ ПЕНСИЯ ФОНДЛАРИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИШ

Мўминов Ихтиёр Намозович

Акбаров Бекмурод

Хамидов Достон Хамид ўғли

Сирдарё вилоят Инвестициялар саноат ва савдо бошқармаси

Иқтисодийтни модернизациялаш ва янгилаш шароитида давлат томонидан амалга оширилаётган харажатларнинг мақсадли сарфланиши, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва ижтимоий таъминлаш, соғлиқни сақлаш ва таълимни ривожлантириш ижтимоий ривожланиш йўлида бораётган ҳар бир мамлакат учун ниҳоятда муҳим масалалардир. Тараққий этган мамлакатларда пенсия тизимини ривожлантириш хусусий, нодавлат пенсия фондлари фаолиятини ривожлантириш кўринишида аҳамиятлидир.

Нодавлат пенсия фондларининг фаолияти деганда юридик ва жисмоний шахсларнинг мақсадли пул бадалларини ихтиёрий жалб қилиш йўли билан активларни шакллантириш, бу маблағларни нодавлат пенсия фондларининг активларини бошқариш бўйича компанияларга бериш, фуқароларга умрбод ёки узоқ муддат давомида мунтазам равишда пул шаклидаги тўловларни амалга ошириш, шунингдек фуқаролар олдидаги мажбуриятларни бажариш бўйича бошқа хатти ҳаракатларни бажариш сингари нотижорат фаолияти тушунилади.

Нодавлат пенсия фондлари биринчидан, корхона ва компанияларнинг маблағлари ҳисобидан шакллантирилади ва ходимларни пенсия маблағлари билан таъминлайди. Иккинчидан, узоқ муддат фойдаланилмасдан турган ушбу йирик миқдордаги пул маблағлари тижорат банклари орқали иқтисодий молиявий қўллаб-қувватлашга йўналтирилади.

Нодавлат пенсия фондлари нотижорат молиявий ташкилотлар бўлиб, пенсионерларнинг ихтиёрий маблағлари ҳисобига уларни пенсия билан таъминлайди. Улар мажбурий пенсия суғуртаси ва нодавлат (хусусий) пенсия таъминоти билан шуғулланади. Жамғарма фаолияти нодавлат пенсия таъминоти жамғармаси қатнашчиларини ихтиёрий равишда бирлаштиради. Пенсия тушумларини йиғиб бориш, жойлаштириш ва пенсия жамғармаси маблағларини бошқариш, пенсияларни тайинлаш ва тўлаш ҳамда жамғарма томонидан пенсия мажбуриятларини бажаришни ўз ичига олади.²³

Ривожланган мамлакатларда нодавлат пенсия фондлари юқори даражада ривожланган. Мазкур жамғармалар дастлаб АҚШ, Канада ҳамда Буюк Британияда шаклланган бўлса, XX асрнинг охирига келиб бошқа давлатларда такомиллашди.

²³ Касимова Г.А. Ўзбекистонда хорижий давлатлар пенсия жамғармалари фаолияти тажрибасидан фойдаланиш. "Халқаро молия ва ҳисоб" илмий электрон журнали, 2017 йил, декабр сони, 3-б.

Нодавлат пенсия фондлари молиявий ресурслари ҳам муддати жихатидан узун молиявий ресурс ҳисобланади.²⁴

Ижтимоий таъминот тизими биринчи марта 1889 йилда Германияда Бисмарк томонидан яратилган. Ушбу тизим тўлиқлигича суғуртага асосланган бўлиб, тўловлар миқдори иш ҳақига боғлиқ бўлган. Германиянинг пенсия тизими “авлодлар бирдамлиги” тамойилига асосланади, яъни ҳозирда ишловчилар пенсионерларнинг пенсияларини тўлаш учун давлат пенсия фондига ижтимоий суғурта бадалларини тўлайдилар натижада пенсионерларга пенсия тўланади. Германияда ишловчиларнинг кўпчилиги нодавлат пенсия фондларида иштирок этишади ва хусусий пенсия режаларига эгадирлар.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, нодавлат (хусусий) пенсия фондлари табиатига кўра икки томонлама хусусиятга эга. Биринчидан, бу жамғармалар жамиятдаги меҳнатга лаёқатсиз бўлган аъзоларнинг моддий ҳолатини яхшилаш вазифасини ҳал қилиш мақсадини кўзлайдиган муҳим ижтимоий институт ҳисобланади. Улар ёрдамида фуқаро кексалик даврида давлат томонидан кафолатланган энг кам даромад олиш имконини қўлга киритадилар. Ишчилар ўз пенсия бадалларини мустақил тартибга солиш ёки бу вазифаларни қасаба уюшмалари орқали ўз иш берувчиларининг зиммасига ўтказиш имконига эга. Иккинчидан, бу жамғармалар мамлакатнинг иқтисодий тизимида муайян вазифани бажарадиган ўзига хос молиявий институтлардир. Бундай институтлар фуқароларнинг жамғарилган пулларини узоқ муддатли инвестициялаш мақсадида жамлаш билан шуғулланадилар.

Нодавлат пенсия фондларини тузишдан мақсад:

- суғурталанган шахслар ва пенсионерларга хизмат кўрсатиш сифатини ошириш;
- пенсия тизими самарадорлигини оширишдан иборат.

Пенсия таъминоти масалалари ҳар бир кишига тааллуқлидир. Бироқ ҳозирги вақтда аҳолининг аксарияти нодавлат пенсия фондлари ҳақида ханузгача аниқ тасаввурга эга эмас, уларнинг мавжудлиги ва улар таклиф этадиган хизматлар ҳақида билмайди. Ваҳоланки, ривожланган давлатларда нодавлат пенсия фондлари узоқ йиллар давомида фаолият юритиб келмоқда. Нодавлат пенсия таъминоти бўйича хизматлар бозори нодавлат пенсия жамғармасининг унга маблағ қўювчилар (юримдик ва жисмоний шахслар) билан пенсия шартномалари тузиш ва пенсия бадалларини ўтказиш бўйича ўзаро муносабатлари нуқтаи назаридан нодавлат пенсия таъминотини амалга оширишда мавжуд бўлган талаб ва таклифга қараб аниқланади.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, нодавлат пенсия фондларининг ривожланиши нафақат мамлакат иқтисодиётининг ҳолатига, балки узоқ вақт давомида шаклланган давлатнинг пенсия тизимига ҳам боғлиқдир. Ўз навбатида, ривожланган мамлакатларда нодавлат пенсия фондлари маблағлари бевосита тижорат банкларида муддатли депозитларни шакллантиришда асосий манбаларидан бири ҳисобланади. Шу

²⁴ Pan-European Pensions Guide. Requirements for the operation of cross-border pension arrangements. A Ius Laboris publication. Produced by the Pensions International Practice Group. 2nd Edition. Printed: July 2011.

нуқтаи назардан, мамлакатимизда ҳам нодавлат пенсия фондлари фаолиятини ташкил этиш ва ривожлантириш орқали тижорат банкларининг узоқ муддатли ресурс базасини мустаҳкамлаш имкониятлари мавжуд бўлишига эришилади.